

Научные сообщения

УДК 364.05 (477)

СУТНІСТЬ, СКЛАД ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Артеменко Н.Г.

У статті розглянуто сутність фінансових інститутів соціального захисту. Досліджено інституційні основи соціального захисту. Показано склад та призначення фінансових інститутів в соціальному захисті населення.

Ключові слова: соціальний захист, інститут, інституція, фінансові інститути, сутність, страхування, мікро-страхування, соціальні виплати, соціальне забезпечення, фінансові інститути соціального захисту.

Дослідження інституційних основ соціального захисту стикається з необхідністю визначення категорій «інституції» та «інституту». У загальному вигляді можна уявити що неформальні «інституції» проявляються в формальних формах «інститутів». Але в існуючих дослідженнях інституцій та, відповідно, й інститутів немає єдиного погляду щодо їхньої сутності й складу. Особливої актуальності такі утворення набувають у соціальному захисті завдяки функціям держави і тому держава повинна формувати і створювати відповідні інститути, які повинні бути гармонійними з економічними інститутами, та за ними закріплюється місце в економічній системі.

Метою даного дослідження є уточнення сутності, призначення та складу фінансових інститутів соціального захисту населення на сучасному етапі.

Поряд з терміном «інститут» (institutes) науковці застосовують термін «інституція» (institutions) які часом ототожнюють. Іншаков О.В., Гайдай Т.В. вважають, що така плутанина перш за все виникла з причини неточного переводу, в тому числі Сорокіної С.Г. книги Веблена Т. «Теория праздного класса», та вже надалі в науковій літературі такий переклад закріпився і вся література яка перекладалась на російську мову містила слова «інститути» а не «інституції». Таким чином, праці Д. Норта, Т.Еггертссона, Дж.Ходжсона та інших вже перекладались з неточностями. Хоча під «інституціями» розуміють порядки в формі звичаїв, а під «інститутами» - порядки які закріплені в законах [1, с. 52-53].

В статті Дж. Ходжсона “What Are Institutions?” застосовується саме терміни «institution» та «organization». Організації розглядаються, як особливий вид інституцій. Під інституціями автор розуміє систему установлених соціальних норм, які структурують соціальну взаємодію. В даному контексті правила передаються через нормативні накази та розпорядження. За допомогою психологічного механізму «звикання» люди схильються до виконання раніше прийнятих або добутих правил поведінки. [2, с.18]. Але ні всі соціальні рамки можна назвати інститутами. Наприклад, зміни в демографічній структурі тварин, людей необов’язково повинні визначатись правилами. Правила проявляються в формі соціально звичних нормативних наказів, які передаються, та імманентно нормативні (тобто в майбутньому можуть стати нормативними). Правила повинні бути продумані, визнанні та виконуватись без замислення. [2, с. 3].

Дуглас Норт висловив свою згоду з тим, що вони мають один погляд на те що, але зазначив, що неформальні норми є не правилами, а нормами поведінки та мають інші характеристики примусу ніж офіційні. Офіційні правила використовуються судами і подібними до них, а неофіційні виконуються під наглядом, наприклад колег та сусідів, якщо людина в випадку їх недотримання. [2, с. 20-21].

Т.Веблен та Дж. Коммонс розуміли інституції як спеціальні типи соціальних структур с потенціалом змінювати агентів, включаючи зміну їх цілей та те, що вони вважають за краще. [2, с. 2]

Професор Іншаков О.В. зазначає, що якщо під інститутами розуміти будь які суспільні норми то така теорія розширюється до рівня суспільного буття. До речі, він не включає пенсійні фонди, стра-

хові компанії, банки до фінансових інститутів. Під інститутами він розуміє функціональну абстрактну модель організації. Така модель фіксує видовий статус та більш загальніші інституційні риси. В такій моделі конкретні юридичні, організаційні характеристики інститутів, становляться її частиною та не видні. Економічний інститут – сукупність організацій діючих в господарстві однієї країни та масштабах всього світу, які групуються на основі видового статусу, тобто певного функціонального вигляду. А організації він розуміє як, комплекси доповнюючих один одного інститутів, які здійснюються їх агентами в узагальненій систем норм та правил [1, с. 60-61].

Кірдіна С.Г. вважає, що «інституції» представляють собою закони, а «інститути» їх єдність, яка складається з формальних та неформальних правил. Така єдність правил є такою, яку неможливо розділити. Такі правила міцно увійшли в соціальну практику та були законодавчо оформлені. Таким чином, вона вважає інститути в якості конструкції, яка несе на собі громадські сутнісні властивості. Вчений також згодна з думкою, про те що економісти розширюють науковий пошук до границь короточасних явищ та побутових звичок [3, с. 138].

Отже, інститути розглядаються в якості «скелета», «схеми» економіки. Ми згодні з тим, що необхідна межа за якою інституціональне осмислення діючих в суспільстві порядків не є науковим. В цьому сенсі можна провести аналогію з розумінням в теорії економіки дефініції «ринку», адже в побутовому вжитку ринком називають куточок території, де здійснюються операції з купівлі-продажу. Але в розумінні економістів таке узагальнення не є вірним. Тому ми вважаємо, що інститутами є ті норми та правила, які лежать в основі, визначають та регулюють суспільну взаємодію людей в суспільстві та мають механізми примусу і покарання за невиконання. Такі норми визначають множинність алгоритмів поведінки людей в безлічі ситуації які регулярно виникають в суспільному житті та людської взаємодії. Така множинність алгоритмів поведінки була вироблена віками та прийнята суспільством в якості орієнтира для прийняття рішень. Таким чином, таку структуру, «схему-алгоритм» можна описати та проаналізувати. Деякі норми (інститути) получили законодавче оформлення та нагляд за їх виконанням здійснюють спеціальні установи. Тобто вони пройшли інституціоналізацію. Подальшому в роботі будуть розглядані та проаналізовані тільки такі інститути. Та існують в суспільстві і такі норми, за дотриманням яких наглядають неформальні колективи.

Д.Норт визначає інституції (institutions) як правила “гри”, які діють в суспільстві, структурують взаємодію між людьми (тобто термін інститути (institutes) не використовується). Такі правила складаються з формальних (уставного права, загального права, інструкцій) та неформальних обмежень (звичаїв, традицій, норм поведінки, особисто встановлені кодекси поведінки). Організація є групами людей, гравці, котрі пов’язані загальною метою для досягнення цілей. До організацій відносяться політичні організації (політичні партії, сенат, міські ради, регулюючі органи), господарські органи (фірми, профспілки, сімейні ферми), соціальні органи (церкви, клуби, спортивні асоціації), а також освітні установи (школи, коледжі, професійно-технічні учбові центри) [4, с. 55].

Якщо узагальнити погляди економістів, то під інституцією (institution) вони розуміють сукупність до якої належать звичаї, традиції, способи мислення, стереотипи поведінки окремих індивідів (соціальних груп та суспільства в цілому). Інституції представляють собою ментальні та поведінкові зразки, котрі з’явилися в наслідок попереднього соціального розвитку та в наступному успадковані. Ці зразки регулюють та регламентують взаємодію людей на рівні звичаїв та прав [5, с. 58].

Іншаков О.В. визначає інститути в якості форми, котрі типізують функції суб’єктів господарювання. Ці форми визначають статуси, ролі таких утворень в економіці та створюють функціональну структуру суспільства [6, с. 44].

Організації – такі соціальні форми взаємозв’язку між суб’єктами господарювання, які реалізує в житті відповідну інституцію. Організація пов’язує інституції та інститути між собою. Інститутом стає інституціоналізована організація, яка реалізує однорідні інституції. В свою, чергу організована інституція називається органом, який забезпечує функціонування організації. Наприклад, профсоюз як напрям дії являється інституцією в якості союзу професіоналів. В рамках однієї галузі він стає інститутом. На підприємствах такий інститут представлено організаціями з діючими органами (збори, конференції, комісії). Вчений ставить визначення явища інститутом чи організацією в залежності від масштабу. Наприклад, підприємство є інститутом в рамках організації заводу чи фаб-

рики і т. інш. [6, с.44].

Хотілось би указати на те що при вивченні всі цих інституційних тонкощів постає питання про дотримання фокусу наукового пошуку в рамках фінансової науки, та в першу чергу в цьому дослідженні. Таку межу необхідно визначити задля з одного боку ефективного використання інституційного підходу (тобто, за думкою автора роботи в якості дослідження та аналізу «схем-алгоритмів» фінансових відносин), а з іншого дотримання формули спеціальності фінанси (тобто дослідження економічних відносин пов'язаних з розподілом та перерозподілом ВВП). Отже, робимо висновок, що інститутами в рамках фінансових досліджень є ті правила, які опосередковують фінансові відносини з приводу формування та використання централізованих та децентралізованих грошових фондів.

Щодо відокремлення одного інституту від іншого, то інституції, як основа інститутів відокремлюються в залежності від соціального характеру дії: єдині погляди, прошарків і т.і. Інституції представляють собою абстракції людських взаємовідносин, які склались в суспільстві утворюють конкретні інститути в залежності від функцій які вони виконують. [6, с.45].

На нашу думку, в цьому випадку можна провести аналогію між різницею та смисловим наповненням визначенням праці (інституції), абстрактної праці (інституту) та конкретної праці (виду інституту), робітника окремої спеціальності (організації). Ми приєднуємось до цього твердження, і воно допоможе нам відокремити фінансові інститути один від одного в загальній системі відносин. Робимо висновок, що інституціональний підхід може допомогти в дослідженні рамках фінансової науки, через опис та дослідження «схеми-алгоритму» фінансових відносин, які склались в тій чи іншій сфері. Такий підхід допоможе з'ясувати причини невдалих дій, які наштовхувались в процесі свого втілення на цій каркас та не принесли очікуваних подій. Також необхідно зазначити, що інституціональний підхід необхідно використовувати поряд з іншими методами, які застосовуються в фінансовій науці. Тобто він є необхідним доповненням, але не повинен стати ключовим підходом до здійснення наукової роботи. Тому що з'явиться небезпека ухилення від об'єкту дослідження в іншу наукову сферу та однобокого уявлення.

За думкою деяких авторів, інституція є окремим ядром окремого інституту. Саме інституція визначає громадську поведінку та норми, правила котрі будуть закріплені законодавчо [7, с. 5].

Дуже добре «кістяк» фінансових відносин бачиться в будь-якій схемі фінансовій системи. В цих схемах наочно видно типові схеми руху фінансових ресурсів, які склались в державі. Кожна ланка взаємодіє з іншою через рух фінансових ресурсів. Фінансові інститути визначають типові «схеми-алгоритми» формування та використання фінансових ресурсів.

Відрізняються фінансові інститути методами та формами залучення та використання фінансових ресурсів. А перш за все, своїм призначенням в фінансовій системі, тобто функціями. Фінансові інститути впорядковані нормами права та виконуються організаціями, що контролюються органами фінансового контролю і іншими державними органами (якщо мова йде про інституціоналізовані інститути).

Сьогодні соціальний захист розглядається з позицій стабілізатора економіки, який може допомогти в умовах негативних явищ економіки країни, інструментом підвищення економічного потенціалу. Отже с цих позицій автором було розглянуто існуючі підходи до визначення «соціального захисту» та сформульовано власний погляд на це питання.

На наш погляд соціальний захист – це діяльність з попередження та нейтралізації негативних явищ, які можуть завадити особистій реалізації людей та нормальному в даному соціально-культурному середовищі способу життя шляхом створення відповідних умов, механізмів та стимулів. Отже ми розуміємо, що така людина є активною, та за своїм показникам здоров'я може реалізувати себе та забезпечити свою життєдіяльність на даний момент, або згодом.

Соціальне же забезпечення – це діяльність з приводу підтримки життя людей на гідному в даному соціально-культурному середовищі рівні. Таке забезпечення необхідне людям, які з приводу стану їх здоров'я не можуть бути економічно активними ні в даний час ні в майбутньому. Такий поділ дуже важливий, тому що на наш погляд, соціальний захист і соціальне забезпечення необхідно здійснювати з різних джерел, хоча напрями можуть бути однаковими (наприклад, охорона здо-

ров'я). Кожен з них є своєю системою зі своїми завданнями та фінансовим механізмом. Коли людина ніколи не зможе себе реалізувати хоч на середньому рівні в якості економічно активної особи, то про який захист від ризиків може йти мова? Захистити можна від чогось що може або може не наступити. А для людей, які не можуть себе реалізувати за станом здоров'я такий ризик однією з частин умов їх життя. Тому ми виділяємо здатність до економічної активності, як критерій, який розділяє діяльність з приводу підтримки населення у скрутних умовах.

Постає наступне питання щодо відношення тих, чи інших соціальних послуг, які надаються державою до соціального захисту або забезпечення. В світі, в ході історичного розвитку, склались різні моделі соціального захисту та соціального забезпечення. І всі ці моделі працюють довго та успішно. Успішно тому, що вони виростили на конкретних соціально-культурних традиціях країн і не визивають відторгнення у населення. Тому припустимо, що кожна держава має свою кількість послуг, необхідних для повного або часткового фінансування за державні кошти.

Отже в відповідності від того, за яких умов надається матеріальна або в іншому вигляді допомога людині, розрізняємо соціальний захист – який потребує за умов зустрічних обов'язків в формі участі в економічному житті та створенню ВВП, та соціальне забезпечення, яке таке не вимагає. Соціальний захист населення фінансується за допомогою фінансових інститутів. Фінансові інститути соціального захисту населення – це законодавчо закріплені норми, які опосередковують фінансові відносини з приводу формування та використання централізованих та децентралізованих грошових фондів з метою фінансування соціального захисту.

До фінансових інститутів автор відносить бюджет, місцевий бюджет, позабюджетні фонди державного соціального страхування, цільові фонди, фонди фінансових посередників, банки (фінансова теорія відокремлює фінансові відносини від кредитних, але ми відносимо банки до фінансових інститутів з приводу існування їх коштів, як результатів вторинного розподілу, фондів формі). До фінансових інститутів соціального захисту відносимо: державні фонди соціального страхування, приватні фонди соціального страхування, мікро-страхування, інститут грошових виплат та допомоги. Такі інститути відокремлені за їх призначенням та особливостями формування та використання фінансових ресурсів. Автором відокремлюється державне соціальне страхування від приватного, тому що перше має більш всеохоплюючий характер, що відображається на особливостях формування та розподілу фінансових ресурсів, підходів до формування програм з соціального захисту. Мікро-страхування виділяється з причин відмінностей в формування страхових продуктів, бо вони є більш простими, та можуть більш універсальними. Окрім цього, витрати мікро-страхування обов'язково покриваються з додаткових джерел, оскільки кошти, які залучаються від застрахованих осіб недостатні. До інституту грошових виплат та допомоги відносимо всі такі виплати та допомоги, які здійснюються державою з бюджетів, приватними особами з благодійних фондів та організацій. Схеми формування видів таких допомог та механізми їх фінансового забезпечення вже достатньо напрацьовані, тому ми їх можемо віднести до схем-алгоритмів фінансових відносин та включити до фінансового інституту. Також, до цього інституту ми відносимо доходи та виплати які отримуються в соціальному підприємстві. Соціальне підприємство – така діяльність, яка дозволяє забезпечити працюю соціально незахищені категорії громадян, тим самим вирішуючи питання їх соціальної адаптації, підвищення доходу, економічного розвитку території. Воно є такою собі самоопукною соціальною допомогою. Таку діяльність відносимо до соціального захисту, тому що метою утворення таких установ є не здійснення прибуткової діяльності, а покриття витрат, соціальна адаптація окремих категорій населення, вирішення громадських питань з використанням підприємницького підходу в організації діяльності. Тобто, з застосуванням такого підходу, завдання соціального захисту вирішується через здійснення та залучення населення та створення можливостей до економічної діяльності в таких утвореннях.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження визначено, що під фінансовими інститутами соціального захисту населення розуміємо законодавчо закріплені норми, які опосередковують фінансові відносини з приводу формування та використання централізованих та децентралізованих грошових фондів з метою фінан-

сування соціального захисту. До складу фінансових інститутів соціального захисту включаємо: державні фонди соціального страхування, приватні фонди соціального страхування, мікро-страхування, інститут грошових виплат та допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іншаков О. В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів / О. В. Іншаков, Д. П. Фролов // Економічна теорія. — 2011. — № 1. — С. 52—62.
2. Hodgson G. M. What Are Institutions? / G. M. Hodgson // Journal of Economic Issues. — 2006. — Vol. 40. No. 1. — P. 1—25.
3. Кирдина С. Г. Позволяют ли новые институциональные теории понять и объяснить процессы преобразований в современной России? / С. Г. Кирдина // Социологические исследования. — 2001. — № 3. — С. 136—140.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт; пер. с англ. А. Н. Нестеренко. — М.: „Начала”, 1997. — 180 с.
5. Гайдай Т. В. Институция как інструмент институционального экономического анализа / Т. В. Гайдай // Экономическая теория. — 2006. — № 2. — С. 53—64.
6. Іншаков О. В. Экономические институты и институции: к вопросу о типологии и классификации / О. В. Іншаков // Социс. — 2003. — № 9. — С. 42-51.
7. Маркетинговая мимикрия: моногр. / [Е. Г. Попкова, А. Ю. Заруднева, О. Е. Акимова и др.]. — Шахты: Изд-во ГОУ ВПО «ЮРГУЭС», 2009. — 70 с.

УДК 339.023

ФІНАНСОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Безугла Ю.Є.

Розглянутий аналітичний аспект формування фінансової реструктуризації підприємств залізничного транспортного машинобудування. Досліджено процес становлення фінансової реструктуризації підприємства, який розглядають як процес запобігання можливим збиткам від негативних впливів на фінансовий стан підприємства по різних аспектах її фінансово-господарської діяльності, тобто становлення забезпечення прибутковості та стійкості бізнесу.

Ключові слова: стратегія, реструктуризація, фінанси, формування, підприємство.

На сучасному етапі економічного розвитку в умовах жорсткої конкуренції особливу значущість отримує процес адаптації підприємств до вимог бізнес-середовища за допомогою пошуку можливих інноваційних варіантів покращення результатів своєї діяльності. Причини багатьох проблем, з якими довелось зіштовхнутися вітчизняним підприємствам, пов'язані саме зі сферою виробничої діяльності. Проблеми низького рівня інноваційно-технічної складової промислової продукції, недостатній рівень фінансування, використання морально застарілого та технічно зношеного устаткування, нераціональна організація структури виробництва - усе це спричиняє випуск неконкурентоспроможної продукції. Адаптація підприємств до зовнішнього середовища з метою покращення свого внутрішнього стану має здійснюватись за допомогою реалізації процесу реструктуризації в якості каталізатора науково-технічного прогресу на мікрорівні.

Однак дослідження питань реструктуризації промислових Підприємств мають переважно фрагментарний характер, спрямований на покращення фінансової стійкості підприємства чи на реорга-